

Kazimierz Postulski

Zmiany dotyczące właściwości sądu w postępowaniu karnym wykonawczym obowiązujące od dnia 1 lipca 2015 r.

Streszczenie

Zagadnienie właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym to jeden z podstawowych problemów procesowych. Skutki naruszenia właściwości należy traktować przede wszystkim jako naruszenie zasady praworządności, której jednym z założeń jest wydanie orzeczenia przez sąd do tego uprawniony. Skutki te postrzegać należy jako względne lub bezwzględne przesłanki odwoławcze. W wyniku nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego obowiązującej od dnia 1 lipca 2015 r. nastąpiły bardzo istotne, wręcz fundamentalne zmiany w tym zakresie. W artykule szczegółowo omówione zostały te zmiany ze wskazaniem na słabości nowych rozwiązań oraz zinterpretowane zasady postępowania w sytuacjach, gdy zauważalne są luki prawne w określaniu właściwości sądu oraz wobec braku przepisów intertemporalnych.

1. Uwagi wstępne

Zagadnienie właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym to jeden z podstawowych problemów procesowych. Właściwe ustalenie, który sąd jest miejscowo i rzeczowo właściwy do przeprowadzenia konkretnej czynności lub postępowania incydentalnego, a więc i do wydania postanowienia w postępowaniu wykonawczym, jest jednocześnie ustaleniem, że jest on kompetentny do dokonania określonej czynności procesowej.

Skutki naruszenia właściwości należy traktować jako naruszenie zasady praworządności, której jednym z założeń jest wydanie orzeczenia przez sąd do tego uprawniony. Skazany ma prawo do tego, aby w jego sprawie orzekł sąd, który jest do tego wyznaczony z mocy ustawy. Poza tym skutki te należy widzieć jako względne lub bezwzględne przesłanki odwoławcze i w tym aspekcie powinny one wywoływać stosowne reakcje w postaci wnoszenia środków odwoławczych, a także korzystania z instytucji, jaką przewiduje art. 521 k.p.k.

Tak więc problem właściwości sądu, to nie tylko materia troski sądu. To także przedmiot zainteresowania stron postępowania wykonawczego (prokuratorów, skazanych, obrońców), które poprzez swoją aktywność w tym postępowaniu, szczególnie poprzez składanie wniosków i środków odwoławczych, powinny reagować na stwierdzone uchybienia sądu w tym zakresie. Prawidłowo ukształtowana przez ustawodawcę właściwość sądu ma też służyć sprawności postępowania, obniżyć jego koszty, skupiać czynności wykonawcze w miarę możliwości w rękach jednego sądu, mającego odpowiednią wiedzę o skazanym, umożliwiającą podejmowanie jak najbardziej racjonalnych decyzji.

Te cele przyświecały ustawodawcy przy dokonywaniu zasadniczych zmian w zakresie właściwości sądu podczas nowelizacji przepisów kodeksu karnego wykonawczego w 2011 r.¹. Tak przynajmniej wynikało z uzasadnienia rządowego projektu tych zmian. Podkreślano w nim także względy praktyczne uzasadniające te zmiany.

Zmiany wprowadzone nowelą z 2011 r. objęły przede wszystkim podstawową zasadę właściwości unormowaną w art. 3 § 1 k.k.w., przewidującą do końca 2011 r. właściwość sądu, który orzekał w pierwszej instancji. Od dnia 1 stycznia 2012 r. właściwość ta została rozdzielona pomiędzy sąd orzekający w pierwszej instancji i równorzędny sąd właściwy według miejsca stałego pobytu. Istotnej zmianie uległy też przepisy określające właściwość sądu w sprawach dotyczących wykonywania orzeczeń o warunkowym zwolnieniu i odwołania warunkowego zwolnienia (art. 163 § 1 k.k.w.), a także dotyczących wykonywania orzeczeń o warunkowym umorzeniu postępowania, warunkowym zawieszeniu wykonania kary i zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszonyj poprzez usunięcie z art. 177 i art. 178 k.k.w. przepisów o właściwości. Była to rewolucyjna zmiana stanu prawnego, jaki obowiązywał do dnia 31 grudnia 2011 r.

W praktyce okazało się, że wprowadzone regulacje prawne dotyczące właściwości sądu stały się zaprzeczeniem tego, co było celem ich wprowadzenia. Już w pierwszych miesiącach obowiązywania nowych zasad uwidocznił się brak wyobraźni po stronie autorów zmian co do ich negatywnych praktycznych skutków, wprowadzających wiele zamieszania w praktyce orzeczniczej, zwłaszcza że dokonując zmiany art. 3 § 1 k.k.w. nie dokonano innych zmian „wynikowych”, które powinny dostosowywać przepisy szczególne o właściwości do zasady w zawartej w tym przepisie. To zamieszanie spotęgowały nieprecyzyjne przepisy przejściowe.

¹ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 1431), powoływana w dalszej części jako nowela/nowelizacja z 2011 r.

Od dnia 1 lipca 2015 r. obowiązuje kolejna obszerna nowelizacja kodeksu karnego wykonawczego². W jej wyniku wycofano się z niefortunnych zmian w zakresie właściwości wprowadzonych w art. 3 § 1 i 1a k.k.w. Chociaż jest to zmiana uzasadniona i wydaje się oczywistą, należy zauważyć, że nie znalazła się ona w rządowym projekcie ustawy, ale została zgłoszona w toku prac sejmowych. Uniknięto w ten sposób uzasadnienia tych zmian w przedłożeniu rządowym, a więc przyznania się do błędu z 2011 r. Charakterystyczne jest przy tym, że propozycję tej zmiany zgłosili przedstawiciele autorów projektu rządowego.

Również już w Sejmie, a nie w projekcie rządowym, zaproponowano zmiany w przepisach szczególnych dotyczących właściwości sądu poprzez nadanie nowego brzmienia art. 163 § 1, art. 177 § 1 i art. 178 § 1 k.k.w. Ze wskazanych wyżej powodów także w tym przypadku nie znamy powodów tych zmian.

Wszystkie wymienione regulacje stanowią powrót do stanu prawnego, jaki obowiązywał do końca 2011 r. Wyprzedzając dalsze rozważania, już teraz trzeba podkreślić, że obecny, „mechaniczny” i dokonany w końcowym etapie prac legislacyjnych powrót do brzmienia tych przepisów w pierwotnej wersji nie był do końca przemyślany, bowiem nie uwzględnił w pełni zmian dotyczących wykonywania orzeczeń zamieszczonych w kodeksie karnym. Będzie o tym mowa w dalszej części artykułu.

Wszystko to świadczy o braku prognozowania po stronie autorów projektów kolejnych zmian przepisów o właściwości sądu co do negatywnych praktycznych skutków, jakie mogą one wywołać, a także o braku jednoznacznej koncepcji co do kształtu wykonywania orzeczeń karnych. To stwierdzenie można zresztą odnieść nie tylko do rozwiązań ustawowych dotyczących właściwości sądu zarówno w poprzedniej, jak w obecnej nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego.

Oprócz tego, czym była mowa wyżej, nowelizacja z 2015 r. przyniosła też kilka zmian w zakresie właściwości sądu, będących wynikiem wprowadzenia do kodeksu karnego instytucji dozoru elektronicznego (zob. pkt 3) oraz nowych zasad orzekania i wykonywania środków zabezpieczających (pkt 7).

Przed przystąpieniem do krótkiej – z konieczności – analizy zmian dotyczących właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym, wprowadzonych nowelą z 2015 r., które są niezwykle istotne, kilka słów w należy poświęcić przepisom, które wprowadzają zmiany nie wymagające istotnej uwagi i zostaną pominięte w dalszej części artykułu.

² Art. 4 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, powoływanej w dalszej części jako nowela/nowelizacja z 2015 r.

Pierwsza chronologicznie zmiana, w art. 107 § 1 k.p.k., wprowadzona została jeszcze w 2013 r., ale z mocą od dnia 1 lipca 2015 r.³, poprzez wyeliminowanie fragmentu tego przepisu, który określał, jaki sąd właściwy jest do nadania klauzuli wykonalności. Jest to zmiana słuszna, bowiem problemy dotyczące wykonania wymienionych w tym przepisie zobowiązań określają przepisy kodeksu karnego wykonawczego (art. 3 § 1) i kodeksu postępowania cywilnego (art. 781 § 1 w zw. z art. 26 k.k.w.).

Drugą korektą wymagającą jedynie zasygnalizowania jest nowe brzmienie art. 181a § 3 k.k.w., niezmiennie zamieszczonego w nim rozwiązania dotyczącego właściwości sądu rejonowego w sprawach związanych z wykonywaniem wymienionych w tym przepisie środków karnych. Jest to zmiana o charakterze redakcyjnym, uściślającym i dostosowującym terminologię do tej, jaką posługuje się od dnia 1 lipca 2005 r. kodeks karny.

2. Ogólne zasady

W wyniku nowelizacji w 2011 r. nadane zostało nowe brzmienie art. 3 § 1 k.k.w. i dodany został art. 3 § 1a k.k.w. Spowodowało to istotną zmianę ogólnej zasady odnoszącej się do właściwości sądu. Wprawdzie art. 3 § 1 k.k.w. nadal przewidywał, że w postępowaniu wykonawczym właściwy jest sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, ale jednocześnie w tym samym przepisie wprowadzono inną jeszcze regułę sprowadzającą się do tego, że w stosunku do skazanego lub sprawcy przebywającego w okręgu innego sądu właściwy w postępowaniu dotyczącym wykonania orzeczenia jest sąd równorzędny, w którego okręgu skazany lub sprawca ma miejsce stałego pobytu. Z kolei, od tej normy wprowadzono w art. 3 § 1a k.k.w. wyjątek wobec skazanych pozbawionych wolności na rzecz sądu właściwego według miejsca stałego ich pobytu. Ten nowy stan prawny spotkał się z krytyką. W piśmiennictwie zwrócono uwagę, że sformułowanie art. 3 § 1 *in fine* i § 1a k.k.w. wykreowało strukturę dopuszczającą wyjątek od wyjątku, tzn. od właściwości kształtowanej miejscem pobytu, która jest wyjątkiem od właściwości sądu wyrokującego⁴. Jednocześnie wspomniane już uprzednio niedostosowanie innych przepisów o właściwości do regulacji zamieszczonej w art. 3 § 1 k.k.w. wywołało wiele nieporozumień i doprowadziło do sytuacji, w której jeden wyrok wykonywany był niejednokrotnie przez kilka sądów.

Z dniem 1 lipca 2015 r. nastąpił powrót do stanu prawnego sprzed 2012 r. Tak jak w swym pierwotnym brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2011 r., tak i obecnie art. 3 § 1 k.k.w. wprowadza zasadę, że sąd, który wy-

³ Art. 1 pkt 35 ustawy z dnia 27 września 2013 r., o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1247).

⁴ S. L e l e n t a l, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2012, s. 64.

dał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy również w postępowaniu dotyczącym wykonania tego orzeczenia, chyba że ustawa stanowi inaczej. Jest to właściwość funkcjonalna sądu, łącząca zarówno właściwość rzeczową, jak i miejscową. Została ona określona w sposób pozytywny, co oznacza, że jeżeli przepis szczególny, dotyczący wykonywania konkretnej kary lub innego środka nie stanowi inaczej, właściwy jest zawsze sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji (zob. art. 242 § 4 k.k.w.). Żrezygowano więc w tym przepisie z rozwiązania dopuszczającego właściwość innego równorzędnego sadu, jeżeli skazany miał w jego okręgu miejsce stałego pobytu.

Sąd wymieniony w art. 3 § 1 k.k.w. kieruje orzeczenie do wykonania, sprawuje nadzór nad jego wykonywaniem, a także orzeka w postępowaniach incydentalnych dotyczących wykonania tego orzeczenia.

Kodeks karny wykonawczy nadal nie normuje jednolicie właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym. Od zasady wyrażonej w art. 3 § 1 k.k.w. istnieje szereg wyjątków zawartych w kolejnych paragrafach tego przepisu oraz w innych przepisach kodeksu, a także w wypracowanych przez praktykę kwestiach, co do których przepisy nie wypowiadają się jednoznacznie. Dotyczą one jednak tylko właściwości innych sądów nie do wykonywania wyroku jako całości, ale przewidują ich właściwość w określonym zakresie lub na określonym etapie postępowania wykonawczego. Są to wyjątki na rzecz sądu penitencjarnego albo na rzecz innego sądu powszechnego. Inny problem pozostający poza sferą niniejszych rozważań, to właściwość sądu wojskowego.

Wykracza poza tematykę artykułu wymienianie i omawianie tych odstępstw. Zostały one w piśmiennictwie szczegółowo przeanalizowane⁵. Uwaga zostanie zwrócona tylko na te przepisy, które stanowią *novum* w stosunku do stanu prawnego sprzed dnia 1 lipca 2015 r.

3. Dozór elektroniczny

Stosownie do treści art. 43a § 1 k.k.w. wykonywanie kar, środków karnych i środków zabezpieczających z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego następuje według przepisów rozdziału VIIa kodeksu karnego wykonawczego. Oznacza to, że przepisy tego rozdziału mają wyłączne zastosowanie także przy określaniu, który sąd jest właściwy do wykonywania orzeczeń o tym zakresie. Kwestię właściwości sądu reguluje art. 43e k.k.w., w myśl którego w sprawach wykonywania dozoru stacjonarnego właściwy jest sąd, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana, natomiast w sprawach wykonywania dozoru zbliżeniowego i mobilnego – sąd, w okrę-

⁵ Zob. K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2014, s. 56 i nast.

gu którego skazany ma miejsce stałego pobytu, a jeżeli skazany nie posiada takiego miejsca – sąd, w okręgu którego orzeczono środek karny lub zabezpieczający wykonywany w systemie dozoru elektronicznego.

Powołany przepis przewiduje przemianą właściwość miejscową sądu, w zależności od tego, w jaki sposób dozór elektroniczny jest wykonywany i gdzie skazany stale przebywa. Wyłącza on stosowanie zasady określającej właściwość sądu zamieszczonej w art. 3 § 1 k.k.w., jak też przepisów szczególnych o właściwości znajdujących się poza rozdziałem VIIa k.k.w.

Tak więc w przypadku dozoru stacjonarnego, polegającego na przebywaniu przez skazanego w określonych dniach tygodnia i godzinach we wskazanym przez sąd miejscu, właściwy jest sąd, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana. Ta forma dozoru elektronicznego ma zastosowanie do wykonywania kary ograniczenia wolności orzeczonej w systemie dozoru elektronicznego. Do tak wykonywanej kary nie ma zastosowania przepis art. 55 § 1 k.k.w., określający właściwość funkcjonalną sądu (art. 66a k.k.w.). Dotyczy to zarówno właściwości miejscowej, jak też właściwości rzeczowej. Karę ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego będzie wykonywał sąd okręgowy albo sąd rejonowy w zależności od tego, który z nich orzekał w pierwszej instancji. Ewentualne wątpliwości co do rozumienia zwrotu „sąd, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana”, użytego w art. 43e k.k.w., wyjaśnia brzmienie art. 34 § 1a pkt 2 k.k., zgodnie z którym omawiana forma wykonywania kary ograniczenia wolności polega na obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu. To miejsce określa właściwość sądu. Sąd, który orzekał w pierwszej instancji, wydaje postanowienie o rozpoczęciu dozoru elektronicznego po uzyskaniu informacji, że możliwe jest rozpoczęcie wykonywania kary i po uzyskaniu zgody osób uprawnionych i wskazuje w tym postanowieniu m.in. miejsce wykonywania dozoru (art. 43k § 1 k.k.w.). Wówczas rozstrzygana jest kwestia właściwości miejscowej sądu.

Rozumieniu pojęcia „miejsce stałego pobytu” poświęcono dużo uwagi po nowelizacji art. 3 k.k.w. w 2011 r. „Miejsce stałego pobytu” jest to stan faktyczny stosunkowo łatwy do ustalenia. Jest to miejsce, w którym skazany stale realizuje swoje podstawowe funkcje życiowe.. Należy przez to pojęcie rozumieć też „pewien głębszy związek osoby z miejscem”, w odróżnieniu np. od sytuacji określonej w art. 275 k.p.k., w którym mowa jedynie o „miejscu pobytu”⁶, czy w art. 3 § 2 k.k.w., w którym znajdujemy zwrot „przebywanie”. Nie ma jednak wymogu, aby kara ograniczenia wolności w systemie dozoru

⁶ Zob. T. Huminiak, K. A. Politowicz, Nowe przesłanki ustalania właściwości sądu w art. 3 k.k.w. i ich wybrane następstwa w postępowaniu wykonawczym, *Probacja* 2013, nr 1, s. 152; M. Szewczyk, (w:) *System Prawa Karnego*, t. 6: Kary i środki karne, poddanie sprawcy próbie, pod red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 246; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 706.

elektronicznego była wykonywana w miejscu stałego pobytu skazanego. Wynika to jednoznacznie z brzmienia art. 43e k.k.w., a także art. 43b § 3 k.k.w.

Środki karne i zabezpieczające orzeczone w systemie dozoru elektronicznego są wykonywane, zależnie od charakteru środka, jako dozór zbliżeniowy lub mobilny. Zgodnie z art. 43e k.k.w., jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, w sprawach wykonywania dozoru zbliżeniowego i mobilnego właściwy jest sąd, w okręgu którego skazany ma miejsce stałego pobytu, a jeżeli skazany nie posiada takiego miejsca – sąd, w okręgu którego orzeczono środek karny lub zabezpieczający wykonywany w systemie dozoru elektronicznego. W tym zakresie przepisy o właściwości nie nastroczają wątpliwości. Wypada więc jedynie przypomnieć, że istotą dozoru mobilnego jest przebywanie skazanego w określonych dniach tygodnia i godzinach we wskazanym przez sąd miejscu, zaś dozór zbliżeniowy, to zachowanie przez skazanego określonej minimalnej odległości od osoby wskazanej przez sąd.

Właściwość sądu określona w art. 43e k.k.w. obejmuje zarówno podejmowanie czynności administracyjnych i nadzorczych w sprawach dotyczących wykonywania dozoru elektronicznego jak też orzekanie w sprawach dotyczących wykonania kar i środków wykonywanych w systemie dozoru elektronicznego. Zmiana miejsca wykonywania dozoru stacjonarnego może nastąpić tylko za zgodą sądu, mającą formę postanowienia (art. 43o § 1 k.k.w.). Jeżeli sąd orzeknie o zmianie miejsca wykonywania kary na znajdujące się poza obszarem działania sądu wykonującego dotąd orzeczenie, łącząc się to może ze zmianą właściwości miejscowej sądu. Natomiast, zmiana przez skazanego miejsca stałego pobytu, bez poprzedzenia jej wydaniem postanowienia sądu w tym przedmiocie, może być potraktowana jako uchylanie się od kary i skutkować podjęciem przez sąd dotychczas właściwy stosownych decyzji w trybie art. 43zd § 1 k.k.w., a więc określonych w art. 65 k.k.w.

Zwrócenia uwagi wymaga problem właściwości sądowego kuratora zawodowego w postępowaniu wykonawczym mającym za przedmiot system dozoru elektronicznego. Kurator ma w tym postępowaniu znaczącą rolę. Wykonuje on czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kar z zastosowaniem dozoru elektronicznego oraz nałożonych w związku z nimi obowiązków (art. 43d § 3 k.k.w.), a także składa do sądu stosowne wnioski oraz niezwłocznie zawiadamia sąd o każdym przypadku naruszenia przez skazanego porządku prawnego lub nałożonego na skazanego obowiązku, w szczególności o popełnieniu przestępstwa lub przestępstwa skarbowego (art. 173c k.k.w.)

Przepisy rozdziału o systemie dozoru elektronicznego nie regulują kwestii związanych z właściwością sądowych kuratorów zawodowych do podejmowania wymienionych wyżej czynności, a odsyłają do odpowiedniego stosowania przepisów o dozorcze i kuratorze sądowym (art. 43d § 3 zd. 2 k.k.w.). Wśród tych przepisów trzeba przede wszystkim zwrócić uwagę na art. 173b

§ 1 k.k.w., który stanowi, że czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego powierza się sądowemu kuratorowi zawodowemu tego sądu, w okręgu którego kara lub środek są lub mają być wykonywane. Nie można też pominąć art. 170 § 1 k.k.w., w myśl którego „sprawowanie dozoru powierza się kuratorowi sądowemu tego sądu rejonowego, w okręgu którego środek ten jest lub ma być wykonywany”. Treść obu wymienionych przepisów oznacza, że bez względu na to, czy orzeczenie jest wykonywane przez sąd okręgowy, czy też przez sąd rejonowy, czynności należące do sądowego kuratora zawodowego w zakresie wykonywania orzeczeń w systemie dozoru elektronicznego będzie zawsze podejmował sądowy kurator zawodowy tego sądu rejonowego, w okręgu którego kara lub środek są lub mają być wykonywane. Kodeks karny wykonawczy sytuuje kuratorów sądowych (zawodowych i społecznych) w strukturze organizacyjnej sądów rejonowych. Kuratorzy tych sądów wykonują zatem obowiązki należące do ich kompetencji, niezależnie od tego, czy odnoszą się one do orzeczeń wydanych i wykonywanych przez sąd okręgowy (w tym również penitencjarny), czy też przez sąd rejonowy.

4. Kara ograniczenia wolności

Właściwość sądu w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności określa art. 55 § 1 k.k.w. Przewiduje on, że nadzór nad wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz orzekanie w sprawach dotyczących wykonania tej kary należą do sądu rejonowego, w którego okręgu kara jest lub ma być wykonywana. Natomiast z art. 54 k.k.w. wynika, że karę ograniczenia wolności wykonuje się w miejscu stałego pobytu lub zatrudnienia skazanego albo w niewielkiej odległości od tego miejsca, chyba że ważne względy przemawiają za wykonaniem kary w innym miejscu.

Brzmienie powołanych przepisów pozostało po nowelizacji z 2015 r. niezmienione, uległ natomiast rozszerzeniu zakres ich stosowania. Wynika to ze zmiany art. 34 k.k., w którym dodano § 1a określający, że kara ograniczenia wolności polega na:

- 1) obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne,
- 2) obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego,
- 3) obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 punkty 4–7a k.k.,
- 4) potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd.

Spośród obowiązków wymienionych w art. 34 § 1a k.k.w., przepisów o właściwości, zamieszczonych w art. 54 i 55 k.k.w., nie stosuje się jedynie

do obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego (art. 34 § 1a pkt 2 k.k.), co wynika jednoznacznie z brzmienia art. 66a k.k.w. W sprawach dotyczących wykonywania tego obowiązku, który wykonywany jest zawsze jako dozór stacjonarny, właściwy jest sąd, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana (art. 43e k.k.w.). Była o tym mowa szerzej w punkcie poprzednim.

Nie istnieje też potrzeba omawiania kwestii związanych z właściwością sądu kompetentnego do wykonywania kary ograniczenia wolności w zakresie obowiązków wymienionych w art. 34 § 1a pkt 1, 3 i 4 k.k., a więc określoną w art. 54 i 55 k.k.w. W tym przedmiocie nie nastąpiły żadne zmiany, zaś wymienione dwa przepisy o właściwości były już obszernie skomentowane⁷.

Konieczne jest natomiast zastanowienie się, który sąd, a więc określony w art. 43e k.k.w. czy w art. 55 k.k.w., będzie właściwy, gdy orzeczono łącznie obowiązki: pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz jeden lub kilka pozostałych obowiązków wymienionych w art. 34 § 1a k.k. Taką możliwość daje art. 34 § 1b k.k.w., w myśl którego obowiązki i potrącenie, o których mowa w art. 34 § 1a k.k.w., orzeka się łącznie lub osobno.

Na to pytanie nie znajdujemy odpowiedzi w znowelizowanym kodeksie karnym wykonawczym, co należy uznać za jedną z jego wad, będących wynikiem kolejnej, pośpiesznej jego nowelizacji. Należy chyba wykluczyć jednoczesną właściwość paru lub kilku sądów, chodzi wszak o wykonanie jednej kary o wzmożonej dolegliwości.

Wydaje się, że w takim przypadku do wykonania kary ograniczenia wolności właściwy będzie sąd określony w art. 43a k.k.w., a więc sąd, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana. Wniosek ten można wyprowadzić z treści art. 66a k.k.w., który jednoznacznie wyłącza stosowanie art. 54 i 55 k.k.w. przy wykonywaniu kary ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

Odwrotna sytuacja, a więc przyjęcie, że właściwy będzie sąd rejonowy, w którego okręgu kara jest lub ma być wykonywana (art. 55 k.k.w.), prowadziłoby do sytuacji, że w przypadku, gdy karę orzekł sąd okręgowy, wykonywanie również – obok innych obowiązków – obowiązku polegającego na pozostawaniu w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego należałoby do sądu rejonowego, na co nie pozwala art. 43a k.k.w.

Wspomniany dylemat może zaistnieć przede wszystkim w sytuacji, gdy karę ograniczenia wolności orzekł sąd okręgowy, nakładając na sprawcę

⁷ Zob. K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy..., s. 358–368.

obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, a nadto nałożył inny jeszcze obowiązek określony w art. 34 § 1a k.k. Należy go rozstrzygnąć na rzecz właściwości sądu okręgowego, w okręgu którego kara jest lub ma być wykonywana.

Jeżeli natomiast orzeczenie takie wydał sąd rejonowy, regułą w takiej sytuacji będzie właściwość sądu rejonowego określonego miejscem stałego pobytu skazanego, na co wskazuje treść art. 54 k.k.w. oraz art. 43a k.k.w. omówionego w punkcie poprzednim. Przepis art. 54 k.k.w. jest zbieżny z art. 34 § 2 pkt 1 k.k.; oba te przepisy posługują się wyrażeniem „miejsce stałego pobytu”.

5. Właściwość miejscowa sądu penitencjarnego

W postępowaniu wykonawczym sąd penitencjarny jest właściwy rzeczowo tylko w sprawach dla niego zastrzeżonych, przy czym zasadą jest, iż właściwy miejscowo jest ten sąd penitencjarny, w którego okręgu przebywa skazany, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 3 § 2 k.k.w.). Z treści art. 3 § 2 k.k.w. nie wynika, by określenie „w którego okręgu przebywa skazany” miało odnosić się tylko do miejsca pobytu skazanego w zakładzie karnym. Określenie to oznacza rzeczywiste miejsce pobytu skazanego albo w zakładzie karnym, jeżeli w nim przebywa, albo na wolności⁸. Jeżeli skazany przebywa na wolności, przez miejsce jego pobytu należy rozumieć miejsce jego faktycznego przebywania, nawet czasowego⁹. Trzeba bowiem zauważyć, że art. 3 § 2 k.k.w. nie używa określenia miejsce „stałego” pobytu, ale „miejsce przebywania”. Przebywanie to zamieszkanie, zatrzymanie się, pobyt pozbawiony elementu „stałości”.

Istnieją cztery wyjątki – jednoznacznie wynikające z przepisów kodeksu karnego wykonawczego – od zasady, że miejscowo właściwy jest ten sąd penitencjarny, w którego okręgu przebywa skazany, Dotyczą one orzekania:

- 1) w przedmiocie udzielenia dalszych przerw w odbywaniu kary pozbawienia wolności i orzeczenia przerwy, o której mowa w art. 153 § 3 k.k.w., jeżeli skazany nadal przebywa na wolności (art. 153 § 5 k.k.w.),
- 2) o odwołaniu przerwy (art. 156 § 2 k.k.w.),
- 3) w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zwolnieniu oraz w sprawie odwołania warunkowego zwolnienia (art. 163 § 1 k.k.w.),

⁸ Postanowienie SN z dnia 9 maja 1970 r., sygn. I KO 18/70, OSNPG 1971, nr 10, poz. 193, LEX nr 16600.

⁹ Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 1978 r., sygn. III KO 12/78, OSNPG 1978, nr 12, poz. 137, LEX nr 17069.

4) w wyniku skargi na decyzję sędziego penitencjarnego podjętą w trybie nadzoru penitencjarnego, uchylającą sprzeczną z prawem decyzję organu wymienionego w art. 2 punkty 5 i 6 k.k.w., o ile dotyczy ona osoby pozbawionej wolności (art. 34 § 2 k.k.w.).

Poza tym sporny w orzecznictwie jest problem, który sąd penitencjarny rozpoznaje skargi w trybie art. 7 k.k.w. Będzie o tym jeszcze mowa.

Spośród wymienionych czterech przypadków nastąpiła zmiana, i to bardzo istotna, tylko co do właściwości miejscowej sądu penitencjarnego w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zwolnieniu oraz w sprawie odwołania warunkowego zwolnienia. W pozostałych trzech przypadkach właściwości miejscowej obowiązują dotychczasowe zasady.

W wyniku nowelizacji z 2011 r., od dnia 1 stycznia 2012 r. art. 163 § 1 k.k.w. stanowił, że w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zwolnieniu oraz w sprawie odwołania warunkowego zwolnienia właściwy jest sąd penitencjarny, który udzielił zwolnienia, a jeżeli warunkowo zwolniony przebywa w okręgu innego sądu, właściwy jest sąd penitencjarny, w którego okręgu skazany ma miejsce stałego pobytu. Przemienność właściwości uzależniona była więc wyłącznie od miejsca stałego pobytu skazanego bez względu na to, czy w okresie próby oddany został pod dozór, czy też nie.

Jeśli skazany nie miał na wolności stałego miejsca pobytu, właściwym pozostawał nadal sąd, który udzielił warunkowego zwolnienia. Wynikało to z brzmienia art. 163 § 1 k.k.w., w którym wyraźnie została wyartykułowana reguła, że właściwym do wykonania orzeczenia o warunkowym zwolnieniu i w sprawach o odwołanie warunkowego zwolnienia jest sąd penitencjarny, który udzielił warunkowego zwolnienia, natomiast inny miejscowo sąd penitencjarny tylko wtedy, gdy skazany ma w okręgu tego innego sądu miejsce stałego pobytu. Nie każde „przebywanie” skazanego w okresie próby poza okręgiem sądu penitencjarnego, który udzielił warunkowego zwolnienia, prowadziło do zmiany właściwości miejscowej sądu w sprawach dotyczących wykonywania orzeczenia o warunkowym zwolnieniu i w przedmiocie jego odwołania. Taka zmiana właściwości następowała tylko wtedy, gdy to „przebywanie” miało charakter „stałego pobytu”. Sąd penitencjarny, który udzielił warunkowego zwolnienia, był zatem właściwy w wymienionych sprawach nie tylko wtedy, gdy skazany miał w jego okręgu stałe miejsce pobytu, ale również, gdy przebywał w jego okręgu, nie mając stałego miejsca pobytu, albo gdy takie miejsce nie było znane, jak też, gdy w ogóle nie można było ustalić, gdzie skazany przebywa¹⁰.

¹⁰ K. Postulski, Glosa do postanowienia SA w Katowicach z dnia 16 kwietnia 2014 r, sygn. I AKo 65/14, LEX nr 1487605.

Z dniem 1 lipca 2015 r. nastąpiła zasadnicza zmiana, gdy chodzi o właściwość miejscową sądu penitencjarnego w omawianej grupie spraw. W myśl bowiem aktualnego brzmienia art. 163 § 1 k.k.w. w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zwolnieniu oraz w sprawie odwołania warunkowego zwolnienia właściwy jest sąd penitencjarny, który udzielił zwolnienia, a jeżeli zwolniony pozostaje pod dozorem – sąd penitencjarny, w którego okręgu dozór jest wykonywany.

Trudno dociec, dlaczego autorom nowelizacji z 2015 r. nie spodobało się to, co zaprojektowali w 2011 r. i przekonywująco wówczas uzasadniali potrzebą usprawnienia i racjonalizacji postępowania wykonawczego. Uzasadnienie projektu nowelizacji z 2015 r. milczy na ten temat, bowiem propozycja zmiany brzmienia art. 163 § 1 k.k.w. została zgłoszona dopiero w toku prac sejmowych nad projektem. Trzeba jednak zauważyć, że wprowadzona ona została na wniosek przedstawiciela podmiotu, który był autorem poprzedniej wersji tego przepisu. Ponad trzyletnia praktyka stosowania art. 163 § 1 k.k.w. w brzmieniu nadanym mu od dnia 1 stycznia 2012 r. nie uzasadniała konieczności takiej zmiany.

Nie trudno zauważyć, że obecny stan prawny w zakresie, którego dotyczy art. 163 § 1 k.k.w., jest identyczny z tym, które przewidywało pierwotne brzmienie tego przepisu obowiązujące do końca 2011 r. Identyczne rozwiązanie przewidywał też art. 80 d.k.k.w. Omawiając zatem problemy związane ze stosowaniem znowelizowanego art. 163 § 1 k.k.w., można odwołać się do znowu aktualnego, chociaż nielicznego opublikowanego orzecznictwa i jednostkowych wypowiedzi doktryny w tym przedmiocie.

Kodeks wprowadza zatem ponownie właściwość przemienną sądu penitencjarnego w dwóch grupach spraw: związanych z wykonywaniem postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu i mających za przedmiot odwołanie warunkowego zwolnienia, przyjmując jako regułę właściwość miejscową tego sądu penitencjarnego, który udzielił warunkowego zwolnienia, bez względu na to, czy skazany przebywa w jego okręgu, czy też nie. Jedynie w przypadku, gdy warunkowo zwolniony pozostaje pod dozorem, właściwy jest sąd penitencjarny, w którego okręgu dozór jest wykonywany. Użycie w art. 163 § 1 k.k.w. zwrotów: „pozostaje pod dozorem” i „dozór jest wykonywany” oznacza, że w sprawach wymienionych w tym przepisie właściwość miejscowa innego sądu penitencjarnego niż ten, który udzielił warunkowego zwolnienia, występuje tylko wówczas, gdy doszło do faktycznego nawiązania kontaktu pomiędzy kuratorem lub innym podmiotem wyznaczonym do sprawowania dozoru i skazanym¹¹. Dozór sprawuje kurator sądowy

¹¹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 12 kwietnia 2006 r., sygn. II AKzw 104/06, KZS 2006, nr 4, poz. 46, LEX nr 183453; postanowienie SA w Lublinie z dnia 10 marca 2010 r., sygn. II AKo 32/10, LEX nr 583696; OSA 2012, nr 1, s. 17; KZS 2012, nr 2, poz. 59.

tego sądu rejonowego, w którego okręgu skazany ma miejsce stałego pobytu (art. 169 § 2 i 4 k.k.w.).

Konsekwencją takiego rozumienia właściwości przemiennej sądu penitencjarnego jest stanowisko, że sądem penitencjarnym właściwym miejscowo do podjęcia czynności zmierzających do ustalenia miejsca stałego pobytu skazanego warunkowo zwolnionego i oddanego pod dozór w wypadku, gdy nie przybył on do wskazanego przez siebie, przy zwalnianiu z zakładu karnego, miejsca stałego pobytu lub miejsce jego pobytu nie jest znane, jest sąd penitencjarny, który udzielił warunkowego zwolnienia¹². Sąd ten jest też właściwy do odwołania warunkowego zwolnienia, jeśli następuje ono przed faktycznym objęciem dozoru przez kuratora lub inny podmiot uprawniony do jego sprawowania¹³.

Właściwość miejscową sądu penitencjarnego w sprawach mających za przedmiot odwołanie warunkowego zwolnienia określa nie tylko pozostawanie skazanego pod dozorem, ale także czas, w którym nastąpiło zdarzenie skutkujące podjęciem decyzji o odwołaniu warunkowego zwolnienia i w którym wykonywany był dozór. Zbieżność w czasie i wykonywanego dozoru i zaistniałego zdarzenia, będącego podstawą rozstrzygnięcia w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia, jest niezbędną do przyjęcia, że właściwy do orzekania jest sąd, w którego okręgu dozór jest (lub był) wykonywany¹⁴. Oznacza to, że w sytuacji, gdy postępowanie w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia zostanie wszczęte już po upływie okresu próby albo po zwolnieniu od dozoru, a więc gdy skazany nie pozostaje już pod dozorem, a przesłanką odwołania warunkowego zwolnienia będzie zdarzenie, które miało miejsce w okresie, gdy skazany pozostawał pod dozorem, właściwy w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia będzie sąd, w którego okręgu dozór był wykonywany (art. 169 § 4 k.k.w.)¹⁵.

W przepisach kodeksu karnego wykonawczego nie zawarto regulacji, która określałaby właściwość miejscową sądu penitencjarnego do orzekania w przedmiocie odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w sytuacji, kiedy zaistniały przynajmniej dwa zdarzenia stanowiące przesłankę do odwołania warunkowego zwolnienia, a tylko jedno z nich miało miejsce w okresie wykonywania dozoru. Względy celowości przemawiają za tym, aby właściwym do orzekania w przedmiocie odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w tym wypadku był sąd penitencjarny, w któ-

¹² Uchwała SN z dnia 8 grudnia 1978 r., sygn. VII KZP 39/78, OSNKW 1979, nr 1–2, poz. 3.

¹³ Postanowienie SA w Warszawie z dnia 24 stycznia 2012 r., sygn. II AKo 2/12, KZS 2013, nr 1, poz. 97.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 12 lutego 1972 r., sygn. III KO 7/72, OSNPG 1972, nr 2, poz. 139; postanowienie SA w Lublinie z dnia 10 marca 2010 r., sygn. II AKo 32/10, LEX nr 583696; OSA 2012, nr 1, s. 17; KZS 2012, nr 2, poz. 59.

¹⁵ K. P o s t u l s k i, Właściwość sądu w postępowaniu karnym wykonawczym, Prok. i Pr. 2010, nr 5, s. 54.

regu okręgu dozór był wykonywany w czasie zaistnienia przynajmniej jednego z tych zdarzeń¹⁶.

Z treści art. 163 § 1 k.k.w. nie wynika, podobnie jak w poprzednim stanie prawnym, uprawnienie sądu penitencjarnego, który odwołał warunkowe zwolnienie, do wykonania postanowienia w tym przedmiocie. Przepis ten jednoznacznie określa kompetencje sądu penitencjarnego, ograniczając je wyłącznie do wykonywania orzeczenia o warunkowym zwolnieniu i do odwołania warunkowego zwolnienia. W związku z tym wymienione postanowienie wykonuje sąd, który wyrokował w pierwszej instancji, w myśl zasady wyrażonej w art. 3 § 1 k.k.w.¹⁷.

Pozostając przy problematyce właściwości miejscowej sądu penitencjarnego, należy zauważyć, że w ramach nowelizacji z 2015 r. ustawodawca nie zdecydował się na zmianę brzmienia art. 7 § 2 k.k.w., taką, aby przepis ten jednoznacznie określał właściwość miejscową sądu penitencjarnego do rozpoznania skargi skazanego na decyzje organów wymienionych w art. 7 § 1 k.k.w. Okazja ku temu była, ponieważ art. 7 § 2 k.k.w. uległ z dniem 1 lipca 2015 r. mniej istotnej zmianie, bo uściślającej, w jakich sprawach do rozpoznawania skarg właściwy jest sąd penitencjarny, poprzez dodanie, że chodzi także – oprócz spraw wymienionych w dotychczasowym brzmieniu tego przepisu – o sprawy dotyczące odbywania zastępczej kary pozbawienia wolności, kary aresztu wojskowego lub zastępczej kary aresztu.

Co do właściwości miejscowej sądu penitencjarnego rozpoznającego skargi w trybie art. 7 k.k.w. od dawna istnieje daleko idąca rozbieżność stanowisk, przede wszystkim w orzecznictwie. Nie jest tu miejsce na szczegółowe analizowanie tego problemu. Trzeba jedynie podnieść, że część sądów apelacyjnych prezentuje pogląd łączący właściwość sądu penitencjarnego z miejscem pobytu skazanego w czasie podjęcia decyzji, czyli z siedzibą zakładu karnego, w którym podjęta została zaskarżona decyzja¹⁸, argumentując, że nie do przyjęcia jest stanowisko, aby zmiana miejsca odbywania kary przez skazanego, dokonana w trakcie postępowania skargowego, wyznaczała inną właściwość miejscową sądu. Takie stanowisko wymagałoby każdorazowego upewniania się sądu orzekającego, czy skazany jeszcze przebywa w jego okręgu, a ewentualne przekazywanie sprawy w ślad za skazanym opóźniałoby rozpoznanie skargi i byłoby szkodliwe dla powagi wymiaru sprawiedliwości.

¹⁶ Postanowienie SA w Lublinie z dnia 22 grudnia 2010 r., sygn. II AKo 150/10, LEX nr 785263, KZS 2011, nr 5, poz. 113.

¹⁷ Szerzej K. Postulski, Glosa do uchwały SN z dnia 29 października 2002 r., sygn. I KZP 29/2002, Prok. i Pr. 2003, nr 2, s. 127.

¹⁸ Zob. m.in. postanowienia SA: w Krakowie z dnia 21 lutego 2013 r., sygn. II Ko 22/13, KZS 2013, nr 4, poz. 76. LEX nr 1341873; we Wrocławiu z dnia 1 czerwca 2012 r., sygn. II AKo 108/12, LEX nr 1164213 oraz w Warszawie z dnia 2 lutego 2012 r., sygn. II Ko 1/12, KZS 2013, nr 1, poz. 95, LEX nr 1312759.

Niektóre sądy apelacyjne są natomiast zdania, że w przypadku, gdy skazany zaskarżył decyzję organu wykonawczego, po czym nastąpiła zmiana miejsca jego pobytu, sądem właściwym do rozpoznania skargi jest sąd aktualnego miejsca przebywania skazanego¹⁹. Argumentem na rzecz tego stanowiska jest przede wszystkim wykładnia językowa art. 3 § 2 i 7 § 2 k.k.w., o której będzie jeszcze mowa. Przepisy art. 7 § 2 k.k.w. w zw. z art. 3 § 2 k.k.w. mają na względzie przede wszystkim osobę skazanego, a nie organu wykonawczego, który wydał zaskarżoną decyzję. Na takim stanowisku stoi też doktryna²⁰.

Problemu nie rozwiązało stanowisko Sądu Najwyższego²¹, w myśl którego sądem miejscowo właściwym do rozpoznania skargi na decyzje organów wymienionych w art. 7 § 1 k.k.w., w sprawach dotyczących odbywania kary pozbawienia wolności, kary aresztu, kary porządkowej, środka przymusu skutkującego pozbawieniem wolności, wykonywania orzeczenia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu oraz środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu w zakładzie zamkniętym, jest sąd penitencjarny (art. 7 § 2 k.k.w.), w którego okręgu skazany przebywa (art. 3 § 2 k.k.w.) w czasie wydania decyzji podlegającej zaskarżeniu.

Argumenty podnoszone w piśmiennictwie, a także w większości orzeczeń sądów apelacyjnych, powodują, że ze stanowiskiem tym nie sposób się zgodzić. Spotkało się ono zresztą z krytyką²². Nie wchodząc w szczegóły polemiki z Sądem Najwyższym, wystarczające wydaje się odwołanie do wykładni językowej, która ma przecież priorytetowe zastosowanie. W art. 7 § 2 k.k.w. powiedziane zostało, że skargi rozpoznaje sąd właściwy zgodnie z art. 3 k.k.w. Natomiast art. 3 § 2 k.k.w. dotyczący właściwości sądu penitencjarnego przewiduje, że „w sprawach zastrzeżonych w niniejszym kodeksie dla sądu penitencjarnego właściwy jest ten sąd penitencjarny, w którego okręgu przebywa skazany, chyba że ustawa stanowi inaczej”. Z wykładni

¹⁹ Zob. m.in. postanowienia SA: w Łodzi z dnia 15 grudnia 1998 r., sygn. II AKo 273/98, OSAŁ 1999, nr 1–2, poz. 2, LEX nr 254059, w Lublinie z dnia 1 kwietnia 2009 r., sygn. II AKo 64/09, LEX nr 508298 oraz w Szczecinie z dnia 29 czerwca 2011 r., sygn. II AKo 65/11, OSASz 2012, nr 1, s. 35, LEX nr 1103465.

²⁰ Z. Hołda, (w:) Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 2007, s. 84; J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 k.k.w.), PWP 2008, nr 61, s. 20; W. Sych, Glosa do postanowienia SA w Krakowie z dnia 14 października 2003 r., sygn. II AKo 137/03 oraz do postanowienia SA w Krakowie z dnia 10 maja 2004 r., sygn. II AKz 265/04, OSA 2006, nr 9 s. 89; K. Postulski, Właściwość sądu..., s. 54; T. Huminiak, K. Politowicz, Nowe przesłanki ustalania właściwości sądu..., s. 166; odmiennie: K. Nowicki, Właściwość sądu penitencjarnego, Prok. i Pr. 2015, nr 6, s. 91.

²¹ Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18 grudnia 2013 r., sygn. I KZP 18/13, OSNKW 2014, nr 2, poz. 10; Prok. i Pr. 2014, dodatek „Orzecznictwo”, nr 3, poz. 32; LEX nr 1403594.

²² K. Postulski, Glosa do uchwały składu 7 sędziów SN z dnia 18 grudnia 2013 r., sygn. I KZP 18/13, LEX nr 1403594.

językowej tych przepisów wynika więc, że sądem właściwym do rozpoznania skargi na decyzję organu wymienionego w art. 2 pkt 5 k.k.w. jest sąd penitencjarny, w którego okręgu skazany aktualnie przebywa.

W jednym tylko można Sądowi Najwyższemu przyznać rację, mianowicie w tym, że zauważył on i podkreślił niedoskonałość nie tylko techniki legislacyjnej, ale też rozwiązań prawnych dotyczących właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym. Należy żałować, że tej niedoskonałości nie zauważył ustawodawca, nowelizując art. 7 k.k.w. Jest to kolejny przykład dość wybiórczo potraktowanej nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego.

Celem wyeliminowania przytoczonych rozbieżności wskazane było znówelizowanie art. 7 § 2 k.k.w. także w zakresie doprecyzowania właściwości miejscowej sądu penitencjarnego w sprawach wymienionych w tym przepisie.

6. Warunkowe zawieszenie wykonywania kary i warunkowe umorzenie postępowania

W art. 178 § 1 k.k.w. – obowiązującym od dnia 1 stycznia 2012 r. – nie było mowy o tym, jaki sąd jest właściwy w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania kary oraz w sprawie zarządzenia wykonania zawieszony kary. Oznacza to, że zastosowanie miała ogólna zasada o właściwości określona w art. 3 § 1 i 1a k.k.w. Zgodnie z tą zasadą sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, był właściwy również w postępowaniu dotyczącym wykonania tego orzeczenia, z tym że w stosunku do skazanego lub sprawcy przebywającego w okręgu innego sądu właściwy w postępowaniu dotyczącym wykonania orzeczenia jest sąd równorzędny, w którego okręgu skazany lub sprawca miał miejsce stałego pobytu. Mógł więc być nim zarówno sąd rejonowy, jak też sąd okręgowy, bez względu na to, czy skazany został oddany pod dozór, czy też nie.

Należy przypomnieć, że do dnia 31 grudnia 2011 r. art. 178 § 1 k.k.w. przewidywał, iż w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania kary oraz w sprawie zarządzenia wykonania zawieszony kary właściwy jest sąd, który w danej sprawie orzekł w pierwszej instancji, jednakże w stosunku do osoby skazanej przez sąd powszechny pozostającej pod dozorem właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany.

Identyczne brzmienie ma art. 178 § 1 k.k.w. od dnia 1 lipca 2015 r. Przepis ten ponownie wprowadza funkcjonalną przemienną właściwość sądu, jako odstępstwo od zasady, że właściwy do wykonania orzeczenia jest sąd, który orzekł w pierwszej instancji (art. 3 § 1 k.k.w.). Odstępstwo od tej zasady występuje, gdy:

- 1) sądem orzekającym w pierwszej instancji o warunkowym zawieszeniu kary był sąd rejonowy, a skazany, wobec którego orzeczono dozór, zamieszkuje lub przebywa w okręgu innego sądu rejonowego,
- 2) sądem orzekającym w pierwszej instancji był sąd okręgowy, a skazany oddany został pod dozór.

W wymienionych przypadkach, w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności oraz w sprawie zarządzenia wykonania zawieszony kary, właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany, a więc w którego okręgu skazany – według jego deklaracji – ma stałe miejsce pobytu (art. 169 § 4 k.k.w.).

Właściwość sądu, w którego okręgu skazany ma stałe miejsce pobytu, obejmuje także sytuację, gdy orzeczony przez sąd dozór nie został objęty z tego powodu, że skazany ukrywa się lub w inny sposób uchyla się od dozoru, a faktyczne miejsce jego pobytu nie jest znane. Zwraca uwagę inne, niż w art. 163 § 1 k.k.w., uzależnienie właściwości sądu od oddania sprawcy pod dozór. O ile zgodnie z art. 163 § 1 k.k.w. zmiana właściwości determinowana jest faktycznym objęciem dozoru (zwrot „w którego okręgu dozór jest wykonywany”), o tyle zgodnie z art. 178 § 1 k.k.w., podobnie jak przed dniem 1 stycznia 2012 r., o właściwości funkcjonalnej sądu rejonowego decyduje deklarowane przez skazanego miejsce jego stałego pobytu w okresie dozoru (zwrot „dozór jest lub ma być wykonywany”).

Natomiast, podobnie jak w przypadku odwołania warunkowego zwolnienia, właściwość sądu w sprawach wymienionych w art. 178 § 1 k.k.w. określa także czas, w którym nastąpiło zdarzenie skutkujące podjęciem decyzji o zarządzeniu wykonania kary warunkowo zawieszony i w którym był orzeczony dozór. Zbieżność w czasie stosowania dozoru i zaistniałego zdarzenia, będącego podstawą rozstrzygnięcia w przedmiocie zarządzenia wykonania kary, jest niezbędna do przyjęcia, że właściwy do orzekania jest sąd, w którego okręgu dozór jest lub miał być wykonywany. Tak więc w sytuacji, gdy postępowanie w przedmiocie zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszony zostanie wszczęte już po upływie okresu próby, a skazany w okresie próby oddany był pod dozór, właściwy w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia będzie sąd, w którego okręgu dozór był lub miał być wykonywany.

Podsumowując, w stosunku do sprawcy oddanego pod dozór we wszystkich kwestiach dotyczących wykonania orzeczenia, w tym sprawowania dozoru i orzekania w zakresie, jaki wynika z art. 74 § 2 k.k. i z art. 75 k.k., właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany. Jest nim sąd rejonowy, w którego okręgu sprawca ma stałe miejsce pobytu (art. 169 § 4 k.k.w.), bez względu na to, czy sądem orzekającym

w pierwszej instancji był sąd rejonowy, czy okręgowy, a także bez względu na to, czy dozorem był faktycznie objęty.

Bezkrytyczne przeniesienie z dniem 1 lipca 2015 r. do art. 178 § 1 k.k.w. treści, jaką miał ten przepis do końca 2011 r., spowodowało, że nie jest jasne, który sąd jest właściwy do orzekania na podstawie art. 75a § 1 k.k., a więc w przedmiocie zamiany kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej na karę ograniczenia wolności lub na karę grzywny i ewentualnego późniejszego zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności (art. 75a § 4 k.k.). Przepis art. 178 § 1 k.k.w. milczy na ten temat. Uwzględniając treść art. 75a § 1 k.k., można wyprowadzić wniosek, że taka zamiana jest niejako surogatem zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej i to o konsekwencjach mniej dolegliwych dla skazanego. Może ona nastąpić, jeżeli zaistnieją przesłanki do zarządzenia wykonania kary. Dlatego należy przyjąć, że także do podejmowania decyzji na podstawie art. 75a § 1 k.k.w. ma zastosowanie art. 178 § 1 k.k.w.

Jeżeli decyzję o zamianie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej na karę grzywny, wobec skazanego oddanego pod dozór, podjął sąd rejonowy, a więc inny niż sąd (okręgowy albo rejonowy) orzekający w pierwszej instancji, z chwilą gdy postanowienie o zamianie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej na karę grzywny staje się wykonalne, sprawa powinna być przekazana sądowi wyrokującemu, bowiem od tego momentu upada orzeczenie o dozorze, a właściwym staje się, na podstawie art. 3 § 1 k.k.w., sąd, który w danej sprawie orzekał w pierwszej instancji. Do tego sądu będzie zatem należało wykonywanie kary grzywny. Natomiast karę ograniczenia wolności będzie wykonywał sąd rejonowy, w którego okręgu skazany ma miejsce stałego pobytu (art. 54 i 55 § 1 k.k.w.).

Wydaje się, że sąd wykonujący karę grzywny albo karę ograniczenia wolności będzie też właściwy do uchylenia zamiany dokonanej w trybie art. 75a § 1 k.k. i do zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie art. 75a § 4 k.k.

Przyjęcie proponowanego rozwiązania kwestii właściwości sądu w sprawach, o których mowa w art. 75a k.k., powodowałoby, że w znacznej części spraw dalsze postępowanie wykonawcze, po wydaniu postanowienia na podstawie art. 75a § 1 k.k., toczyłoby się w tym samym sądzie, który wykonywał wyrok o warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Miałoby to miejsce wówczas, gdy wyrok w pierwszej instancji wydał sąd okręgowy lub rejonowy, nie orzekając o oddaniu skazanego pod dozór. Do tego sądu należy wykonywanie wyroku (art. 178 § 1 k.k.w.) i orzekanie w trybie art. 75a § 1 k.k. Po zamianie orzeczonej przez ten sąd kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na karę grzywny jej wykona-

nie należałoby nadal do sądu orzekającego w pierwszej instancji (art. 3 § 1 k.k.w.).

Również w przypadku, gdy wykonaniu podlegałaby kara pozbawienia wolności warunkowo zawieszona z oddaniem sprawcy pod dozór, a więc wykonywana przez sąd rejonowy w miejscu stałego pobytu skazanego (art. 169 § 4 i art. 178 § 1 k.k.w.), po jej zamianie na karę ograniczenia wolności postępowanie wykonawcze toczyłoby się nadal w tymże sądzie rejonowym (art. 54 i art. 55 § 1 k.k.w.) – bez względu na to, jaki sąd (okręgowy albo rejonowy) orzekał w pierwszej instancji. Prezentując takie stanowisko, trzeba jednak zdawać sobie sprawę z jego dyskusyjności, chociaż oparte jest na językowej wykładni językowej i celowościowej wymienionych przepisów. Należy żałować, że problemu nie rozwiązał jednoznacznie ustawodawca w znowelizowanym art. 178 § 1 k.k.w.

Sąd rejonowy, w którego okręgu dozór był lub miał być wykonywany i który, w myśl art. 178 § 1 k.k.w., zarządził wykonanie kary pozbawienia wolności, jest również właściwy do wykonania tego orzeczenia, chociaż nie orzekał w sprawie w pierwszej instancji²³. Wykonanie tego orzeczenia obejmuje nie tylko czynności związane z osadzeniem skazanego w zakładzie karnym, w tym – określone w art. 11, 12 i 79 k.k.w. – ale także orzekanie w przedmiocie ewentualnego poszukiwania skazanego listem gończym, odroczenia wykonania kary, jego odwołania, zawieszenia postępowania wykonawczego w części dotyczącej kary pozbawienia wolności, a także ewentualnego, ponownego warunkowego zawieszenia jej wykonania na podstawie art. 152 k.k.w.²⁴.

Identycznie jak w przypadku wykonywania orzeczeń o warunkowym zawieszeniu postępowania, nastąpiła zmiana art. 177 § 1 k.k.w., regulująca właściwości sądu w sprawach mających za przedmiot wykonywanie wyroków warunkowo umarzających postępowanie. Zgodnie z aktualnym brzmieniem tego przepisu, w sprawach związanych z wykonywaniem orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania karnego właściwy jest sąd, który w danej sprawie orzekał w pierwszej instancji, jednakże w stosunku do osoby oddanej pod dozór, w kwestiach dotyczących wykonania tego środka oraz obowiązków związanych z okresem próby, właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany.

Mają więc w tym zakresie pełne zastosowanie te wszystkie uwagi, które zostały wyrażone wyżej, przy interpretowaniu art. 178 § 1 k.k.w., ale tylko w przedmiocie wykonywania orzeczenia o warunkowym umorzeniu. Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego nie jest instytucją prawa karnego

²³ Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 28 września 1972 r., sygn. VI KZP 46/72, OSNKW 1972, nr 12, poz. 185.

²⁴ Uchwała SN z dnia 29 października 2002 r., sygn. I KZP 29/02, OSNKW 2002, nr 11–12, poz. 91 oraz aprobujące glosy do tej uchwały: S. Paweł, OSP 2003, nr 5, poz. 61 i K. Postulskiego, Prok. i Pr. 2003, nr 2, s. 128.

wykonawczego, a wszystkie kwestie z nim związane, także dotyczące właściwości sądu, uregulowane są w rozdziale 57 kodeksu postępowania karnego.

7. Środki zabezpieczające

Właściwość sądu w zakresie stosowania w postępowaniu wykonawczym i wykonywania środków zabezpieczających nie jest unormowana jednolicie, a jest uzależniona od rodzaju środka.

Jednym ze środków zabezpieczających stosowanych od dnia 1 lipca 2015 r. jest elektroniczna kontrola miejsca pobytu sprawcy. Do wykonywania tego środka mają zastosowanie przepisy rozdziału VIIa k.k.w. (zob. art. 43a § 1 k.k.w.). Zgodnie z art. 43e k.k.w. w sprawach mających za przedmiot wykonywanie tego środka właściwy jest sąd, w okręgu którego sprawca ma miejsce stałego pobytu, a jeżeli nie posiada on takiego miejsca – sąd, w okręgu którego orzeczono środek zabezpieczający wykonywany w systemie dozoru elektronicznego. Szerzej była o tym mowa w punkcie 3.

Dodany nowelą z 2011 r., art. 199a k.k.w. określa obecnie właściwość sądu zarówno przy procedowaniu dotyczącym stosowania w postępowaniu wykonawczym środków zabezpieczających, jak i wykonania środków zabezpieczających, z wyjątkiem elektronicznej kontroli miejsca pobytu. Przewiduje on w tych sprawach właściwość sądu, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, a więc sądu zgodnie z właściwością ogólną wyrażoną w art. 3 § 1 k.k.w.

Należy wyrazić wątpliwość, czy potrzebny jest w obecnym brzmieniu art. 199 § 2 k.k.w. określający właściwość sądu w postępowaniu dotyczącym wykonania środków zabezpieczających. Jego istnienie miało sens w czasie wnoszenia projektu nowelizacji do Sejmu, bowiem w tym czasie nie była jeszcze projektowana zmiana art. 3 § 1 k.k.w. Być może po wprowadzeniu tej zmiany zapomniano o dostosowaniu do niej treści art. 199 § 2 k.k.w.

Istotne jest natomiast brzmienie nowego przepisu zamieszczonego w art. 199 § 1 k.k.w., zgodnie z którym sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy do orzekania w przedmiocie środków zabezpieczających na zasadach określonych w rozdziale X k.k. Wprowadzenie tego przepisu ma charakter dostosowawczy, wynika z wprowadzonej w art. 93d § 2 k.k. możliwości orzekania środków zabezpieczających nie tylko w wyroku, lecz również w postępowaniu wykonawczym. Właściwość sądu określona w art. 199 § 1 k.k.w. dotyczy stosowania w postępowaniu wykonawczym wszystkich środków, przewidzianych w art. 93a § 1 k.k., a więc także orzekania o elektronicznej kontroli miejsca pobytu.

8. Problemy intertemporalne dotyczące właściwości sądu

W ustawie nowelizującej z 2015 r. nie znajdujemy przepisów przejściowych, dotyczących właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym, mimo wprowadzenia istotnych, omówionych wyżej zmian w tym przedmiocie. Nie sposób dociec, czy jest to realizacja świadomej woli ustawodawcy dającej prymat aktualnym przepisom o właściwości sądu w sprawach będących w toku w dniu wejścia w życie noweli, czy też stanowi to przeoczenie wynikające stąd, że zmiana większości dotychczasowych przepisów o właściwości nastąpiła dopiero w toku prac sejmowych. Niezależnie od przyczyn takiego stanu rzeczy należy spodziewać się, że wywoła on sporo niepotrzebnych czynności o charakterze administracyjnym, absorbujących bez potrzeby czas, który mógłby być spożytkowany przez sądy na działania merytoryczne, a nie związane z przekazywaniem spraw sądom właściwym.

Brak przepisów przejściowych dotyczących właściwości sądu w postępowaniu wykonawczym powoduje bowiem, że z dniem 1 lipca 2015 r. obowiązują w tym zakresie przepisy o właściwości w brzmieniu nadanym tą ustawą. Zasada określona w art. 4 § 1 k.k. ma bowiem zastosowanie tylko w zakresie przepisów niemających charakteru *stricte* procesowego. Oznacza to, że we wszystkich sprawach, w których nie są przewidziane wyjątki od zasady, właściwy w postępowaniu wykonawczym jest sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji.

Jako zasada ogólna obowiązuje zatem właściwość określona w aktualnym brzmieniu art. 3 § 1 k.k. – także do postępowań wykonawczych będących w toku. W związku z tym zaistnieje konieczność przekazywania spraw do dalszego wykonywania sądom określonym w art. 3 § 1 k.k.w., a więc orzekającym w pierwszej instancji, jeżeli dotąd wykonywaniem orzeczeń zajmował się „inny sąd równorzędny”. W większości przypadków będą to czynności niepotrzebne z punktu widzenia sprawności i efektywności postępowania. Przykładem mogą być sprawy mające za przedmiot wykonywanie kary grzywny w tych przypadkach, gdy wykonywaniem tej kary zajmuje się inny sąd niż wyrokujący w pierwszej instancji, z uwagi na miejsce stałego pobytu skazanego poza jego okręgiem. Zamiast skupiać uwagę na sprawnym egzekwowaniu grzywny, sąd dotąd właściwy, jak też właściwy obecnie, będą zajmowały się kwestiami administracyjnymi i ewidencyjnymi związanymi ze zmianą właściwości.

Wspomniana reguła stosowania ustawy procesowej nowej wywoła też konieczność przekazania innemu sądowi penitencjarnemu części spraw, w których wykonywane są postanowienia o warunkowym zwolnieniu, a to w związku ze zmianą brzmienia art. 163 § 1 k.k.w. Jeżeli zatem w dniu 1 lipca 2015 r. postanowienie o warunkowym zwolnieniu wykonywane było przez inny sąd penitencjarny niż ten, który udzielił warunkowego zwolnienia, spra-

wa będzie musiała wrócić do tego sądu, jeżeli zwolniony nie pozostaje pod dozorem, nawet, jeżeli na stałe przebywa poza okręgiem sądu udzielającego warunkowego zwolnienia

Takie same zasady postępowania mają zastosowanie także do postępowań mających za przedmiot wykonywanie orzeczeń o warunkowym umorzeniu postępowania (art. 177 § 1 k.k.w.), a także o warunkowym zawieszeniu wykonania kary i w przedmiocie zarządzenia jej wykonania. Jeżeli w sprawach będących w toku sprawca oddany był pod dozór, trafią one, czasem ponownie, do właściwych miejscowo sądów rejonowych także wtedy, gdy wyrok wydany był przez sąd okręgowy, nawet jeżeli dozór nie został faktycznie objęty.

Nie wydaje się, aby takie postępowanie można uznać za racjonalne, ale na inne nie pozwolił ustawodawca.

Końcowo omawiając problemy intertemporalne, trzeba zwrócić uwagę na art. 14 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., który przewiduje, że w stosunku do skazanych, wobec których przed dniem wejścia w życie ustawy orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności i którzy spełniają warunki określone w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 142, poz. 960 z późn. zm.), stosuje się nadal przepisy tej ustawy. Wymieniony przepis ma związek z problematyką właściwości poprzez to, że powołana ustawa z dnia 7 września 2007 r. przewiduje właściwość sądu penitencjarnego w zakresie nadzoru i orzekania w sprawach, których ona dotyczy. O te sprawy ulega rozszerzeniu w okresie przejściowym właściwość rzeczowa sądu penitencjarnego.

Modifications affecting court jurisdiction in criminal enforcement proceedings, operating since 1 July 2015

Abstract

Court jurisdiction in enforcement proceedings is one of major procedural issues. Effects of non-observance of jurisdiction should be primarily considered a violation of the rule of law which requires a decision be issued by an authorised court. The effects should be deemed to constitute grounds, either relative or absolute, for appeal. In full force and effect since 1 July 2015, the amended Code of Criminal Procedure brings essential or even fundamental

modifications in terms of court jurisdiction. This paper discusses the modifications in detail, indicating disadvantages of the new solutions, and construes the guidelines to follow in the case of noticeable regulatory gaps in defining court jurisdiction, where inter-temporal provisions are missing.